

Libris
Respect pentru
Copertă: *Ionuț Ardeleanu-Paici*
Tehnoredactor: *Rodica Boacă*
Secretar de redacție: *Paulina Lămășanu*

© 2021 Editura Paideia
Str. Tudor Arghezi nr. 15, sector 2
București, România
tel.: 021.316. 82.10
e-mail: office@paideia.ro
www.paideia.ro
www.cadourialese.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GEORGESCU, MATEI

**Ipostaze ale morții într-un timp al dorinței :
încercare de antropologie psihanalitică / Matei
Georgescu. - Ed. a 2-a. - București : Paideia, 2021**

Conține bibliografie

ISBN 978-606-748-477-9

159.9

Matei Georgescu

**Ipostaze ale morții
într-un timp al dorinței**

***Încercare de antropologie
psihanalitică***

Ediția a II-a

paideia

București, 2021

- WALLACE, A.F.C., *Culture and personality*, Random House, New York, 1963.
- WEIL-HALPERN, F., „Histoires de morts annoncés”, în *Revue Française de Psychanalyse*, tome LX, P.U.F., Paris, janvier-mars 1996
- WHITING, J.W.M., CHILD I., *Child Training and Personality*, Yale University Press, Connecticut, 1953
- WILGOWICZ, P., „Ôter la vie ôter la mort”, în *Revue Française de Psychanalyse*, tome LXIV, nr. 5, Spécial congrès, P.U.F., Paris, 2000
- WINNICOTT, D.W., *Lettres vives*, alese și editate de F. Robert Rodman, traducerea M. Gribinski, Gallimard, 1989
- WINNICOTT, D.W., *La nature humaine*, Gallimard, 1990

Cuprins

Prefață	9
Introducere	15
Homo psihanaliticus în fața morții	25
SPRE CHIPUL ABISAL AL MORȚII	25
MOARTEA SUB FORMĂ PULSIONALĂ	42
DUBLUL MORTIFER	58
SUPRAEU ȘI ANGOASĂ.....	69
CULTURĂ ȘI SUPRAEU	82
IMAGINAR FUNERAR.....	92
Psihanaliză și antropologie	99
DESPRE O ANTROPOLOGIE PSIHANALITICĂ.....	99
ÎN CĂUTAREA UNEI PARADIGME.....	115
PENTRU UN SPECIFIC EPISTEMIC.....	124
ÎNTRE CULTURĂ ȘI CULTURI	128
Feminin și mortifer	155
MOARTEA ȘI FEMEIA	155
ORDINE MASCULINĂ ȘI SOCIUS	240

De la mortiferul senzual la mortiferul conceptual <small>pentru oameni și câini</small>	261
În loc de concluzii	277
Bibliografie	283

Homo psihanaliticus în fața morții

*Orice psihanaliză ne vorbește
despre moartea insinuată în viață.*

J.-B. Pontalis

SPRE CHIPUL ABISAL AL MORȚII

Prima vocație a psihanalizei este aceea de „a ne permite să trăim și nu de a ne ajuta să murim”, constată Michel de M'Uzan¹.

Psihanaliza ne permite să trăim și pentru că întemeietorul acesteia credea numai în „viața din viață”. La un an după apariția principalului text în care teoretizează moartea, Freud spune: „Sunt [...] total incapabil să cred în «supraviețuirea personalității» după moarte”².

Cu toate acestea, următorul pasaj propus de Freud în *Considerații actuale despre război și moarte* (1915) poate justifica obiectul unei thanatoantropologii psihanalitice: „lângă leșul

1 M. de M'Uzan, „La mort n'avoue jamais”, în *Revue Française de Psychanalyse*, Tome LV, P.U.F., p. 37.

2 S. Freud, *Correspondance, 1873-1939*, Gallimard, Paris, 1991, p. 364.

persoanei iubite nu au luat naștere doar știința sufletului, credința în nemurire și o putere care rădăcină a conștiinței vinovăției umane, și primele sale porunci etice. Prima și cea mai importantă interdicție a conștiinței trezite este *Să nu ucizi*. Ea a fost dobândită ca reacție la satisfacerea urii ascunse în spatele doliului după morții iubiți și a fost în final extinsă asupra străinilor neiubiți și asupra dușmanului³.

Cultura, morala, religia gravitează în jurul „leșului persoanei iubite”. Însă Freud a fost permanent interesat de realitatea psihică a acestor situații. De aceea a încercat să aproximeze momentul originar mortifer și consecințele psihice ale percepției cadavrului persoanei iubite – acesta nu putea fi decât un tată. Primul tip de contract social și trecerea la morala sexuală „culturală”, cât și evoluția religiei, sunt legate de acest eveniment. Păcatul originar, paricidul a determinat transfigurarea victimei, a tatălui originar, în divinitate. Atunci s-a născut Dumnezeu-Tatăl.

După cum arată Vasile Dem. Zamfirescu, în căutarea unei definiții a antropologiei, opoziția natură-cultură este o premisă a dezvoltărilor propuse de antropologia culturală și de cea filosofică⁴. În această ordine, psihanaliza se înscrie unui demers antropologic. Momentul de discontinuitate între natură și cultură, așa cum este punctat de Freud, se centrează însă în jurul unei problematice „mortifere”: „leșul persoanei iubite” a produs conflictul afectiv și clivajul

3 *Idem*, „Considerații actuale despre război și moarte”, în *Freud, Opere IV, Studii despre societate și religie*, Ed. Trei, București, 2000, p. 43.

4 V. Dem. Zamfirescu, „Spre o definiție a antropologiei”, în *Nedreptatea ontică*, Ed. Trei, București, 1995, pp. 68-69.

psihic definitiv, iar „persoana iubită” a luat locul *Tatălui originar*, sau, pentru a folosi sintagma lui O. Douville, „din momentul în care a existat relație socială a existat subiect”⁵. Clivajul subiectului a însemnat existența obiectului pierdut care a antrenat instituirea legii.

Deci antropologiei psihanalitice îi revine misiunea de a contura acea imagine a omului aflată în ciuclo de latura sa solară⁶, ce poate fi mai potrivită pentru această întreprindere decât conturarea orizontului mortifer al ființei umane?

De aceea, o thanato-antropologie psihanalitică poate fi prin excelență o antropologie psihanalitică.

Pentru Norman Brown o antropologie freudiană trebuie să elaboreze o teorie a corelațiilor dinamice dintre structura familiei, religie și civilizația materială (sublimare)⁷. Ceea ce încercăm în demersul de față se înscrie în spațiul însemnat de autor. Este vorba despre punerea în ecuație a structurii familiei cu originarul social și evoluția culturală, pe fondul problematicei mortifere.

Glăsind în registrul thanato-antropologic, definiția culturii își schimbă orientarea. L.V. Thomas înțelege cultura ca un ansamblu organizat de valori și structuri aflate în lupta împotriva efectelor dizolvante ale morții individuale și colective⁸. Constatăm că această viziune nu este

5 O. Douville, „Essai sur la mélancolisation du lien social”, în *PTAH, Modernités, Résonances psychiques*, A.R.A.P.S., Paris, 1997, p. 62.

6 Dem. Zamfirescu, *Filosofia inconștientului*, vol. II, Ed. Trei, București, 2001, p. 15.

7 N.O. Brown, *Eros et Thanatos*, Denoël, Paris, 1972, p. 162.

8 L.V. Thomas, *La mort en question, traces de mort, mort des traces*, Editions L'Hartmann, Paris, 1992, p. 20.

depărtată de cea freudiană, cu diferența apor-

tenței psihanalizei pentru moartea individuală. Existența omului în cultură reprezintă „formațiune reacțională” constituită împotriva pericolului determinat de complexul Oedip. Moartea a societate umană în care relațiile oedipiene ar deveni efective reprezintă o utopie. Astfel, reacția contra-oedipiană este una împotriva aneantizării și a morții colectivității umane: „activitatea spiritului uman, cea care a creat marile instituții ale religiei, ale dreptului, ale eticii, vizează în fond posibilitatea ca individul să își stăpânească că complexul Oedip și să își transfere libidoul din relațiile infantile în relațiile sociale dorite și definitive”⁹. De aceea, relația socială privită de Freud originează într-un moment de factură oedipiană. Relația socială se construiește pe nevaliditatea paternă revolută, ca efect al erotizării agresivității. Iubirea homosexuală sublimată pe care se instituie relația socială este o formațiune reacțională a agresivității.

Concomitent cu debutul umanizării antropoidelor, moartea își începe, pentru a-l invoca pe M. Mauss, istoria sa de fapt social total care descoperă ființa umană în mediul său fizic, biologic și social. Debutul procesului de hominizare este legat de reprezentarea morții și de cultura morților¹⁰. Dacă limbajul articulat pare a fi apărut acum 200 000 de ani, în perioada omului de Neanderthal, primele morminte sunt atestate cu 100 000 înainte, în paleoliticul mijlociu. Omul de Neanderthal, predecesorul lui *homo sapiens sapiens*, își înhuma morții, fapt atestat prin pre-

9 S. Freud, „Petit abrégé de psychanalyse”, în *Recherches, idées, problèmes*, vol. 2 (1921-1938), P.U.F., Paris, 1985, p. 353.

10 Cf. Emanuil Bonasia, „Séparation et angoisse de mort”, în *Revue Française de Psychanalyse*, Tom LVI, Spécial Congrès, P.U.F., Paris, 1992.

zența foselor, a ofrandelor și a oaselor animale depuse lângă schelete¹¹. Procesul de hominizare presupune constituirea relației de rudenie, a cărei apariție și dezvoltare a fost concomitentă cu cea a limbajului articulat. Moartea individului devine un moment probatoriu al reproducerii raporturilor de rudenie.

Antropologia morții s-a născut din interogațiile legate de evoluția ritului funerar în secolul trecut. Înainte de Ariès sau Thomas, Geoffrey Gorer a fost primul autor care a încercat să înțeleagă motivele suprimării doliului în Occident. Teoria lui Gorer nu a fost pur epistemică, ci a fost susținută de propriile experiențe de doliu. Ancheta sociologică pe care acesta a publicat-o în 1965, sub titlul *Death, Grief and Mourning in Contemporary Britain*¹², a avut drept obiectiv confirmarea tendinței recesive a practicii doliului, o tendință pe care autorul a trăit-o personal prin trei evenimente funeste (1910, decesul tatălui, 1948, decesul unui prieten, 1961, decesul fratelui său).

Adoptând o perspectivă sociologică, Gorer constată că textualul freudian reprezentativ subiectului, *Doliu și melancolie* (1917), este total lipsit de o dimensiune colectivă. Freud se păstrează într-o frontieră psihologică a doliului fără a trece pe teritoriul mulțimilor, după cum a făcut-o cu alte ocazii.

Acesta nu este unica dimensiune care lipsește din teoretizarea pe care o face Freud ritului morții. Dimensiunea istorică în care Ph. Ariès își construiește *Omul în fața morții* este o altă

11 M. Godelier, *Meurtre du Père, Sacrifice de la sexualité*, Editions Arcanes, 1996, p. 41.

12 Publicată în franceză sub titlul *Ni pleur ni couronnes*, E.P.E.L., Paris, 1995.